

Наталля Шашэнька

Вядучы бібліёграф
Нацыянальнай бібліятэкі
Беларусі

Кацярына Варанько

Вядучы бібліёграф
Нацыянальнай бібліятэкі
Беларусі

Магілёў – культурная сталіца Беларусі

і СНД 2013 года

На беразе Дняпра, на высокім плато, раскінуўся адзін са старажытных гарадоў Беларусі – Магілёў. У розныя гістарычныя перыяды ён становіўся цэнтрам культурнага і палітычнага жыцця дзяржавы, а таксама быў месцам сутыкнення чалавечых інтарэсаў і канфліктаў – рэлігійных, міждзяржаўных, нацыянальных. Ён зведаў багацце і веліч, войны і разбурэнні, уздым і заняпад, але, нягледзячы ні на што, захаваў своеасаблівасць, якая вартая памяці і ўшанавання.

У сувязі з атрыманнем горадам ганаровага статусу культурнай сталіцы Беларусі і СНД 2013 г. на працягу года будуць рэалізаваны многія творчыя праекты: канцэрты, святы мастацтваў, выстаўкі, конкурсы. Магілёў наведваюць прафесійныя танцавальныя, музычныя, харэаграфічныя калектывы.

Гісторыя горада

Магілёў мае багатую і слаўную гісторыю. Аб узнікненні яго назвы і даце заснавання існуе шмат розных легенд і паданняў, якія ў наш час змешчаны ў шматлікіх выданнях аб старажытным і вечна маладым

горадзе на Дняпры. Ён адносіцца да ліку гарадоў, што будаваліся і развіваліся вакол умацаванага замка. Паводле адной з легенд заснаванне Магілёва звязана з імем князя Льва Данілавіча Могія (Могій Леў – Магутны Леў), які быццам бы ў 1267 г. пабудаваў замак у сутоках рэк Дубровенка і Дняпро. Народнае паданне звязвае назву горада з імем асілка Машэкі, над магілай якога быў насыпаны вялікі курган, названы «Магіла Льва». Археалагічныя даследаванні сведчаць, што тэрыторыя Магілёва была заселена яшчэ ў раннім жалезным веку (V ст.). У пісьмовых крыніцах ён упершыню згадваецца ў «Спісе рускіх гарадоў далёкіх і блізкіх» (канец XIV ст.) сярод кіеўскіх гарадоў.

Пачынаючы з XIV ст. Магілёў уваходзіў у склад Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ). У 1561 г. яму было дадзена права на войтаўства – гарадское самакіраванне. Дзякуючы каралю Рэчы Паспалітай і вялікаму князю літоўскаму Стафану Баторыю ў 1577 г. горад атрымаў магдэбургскае права і герб (на блакітным полі – мураваная вежа з надпісам «Печать места Могилевского»).

Магілёў часта станавіўся арэнай баявых дзеянняў у час войнаў Маскоўскай дзяржавы з ВКЛ (асабліва ў Лівонскую вайну 1558–1583 гг.). У канцы XVI – XVIII ст. ва ўмовах Рэфармацыі і Контррэфармацыі горад з’яўляўся буйнейшым цэнтрам беларускага праваслаўя. Апаліла тэрыторыю Магілёўшчыны і Паўночная вайна 1700–1721 гг. Усходнія землі Беларусі сталі асноўным тэатрам ваенных дзеянняў. Праз Магілёў праходзілі руская і шведская арміі. У гэты час горад наведаў Пётр I. Пераломным момантам вайны стала цяжкая і кровапралітная бітва каля в. Лясной.

У выніку першага падзелу Рэчы Паспалітай у 1772 г. Магілёў увайшоў у склад Расійскай Імперыі. Быў вызначаны цэнтрам Магілёўскай губерні, у 1772–1775 гг. – Магілёўскай правінцыі, у 1778–1796 гг. – Магілёўскага намесніцтва. У 1781 г. горад атрымаў новы герб (выява конніка на чырвоным полі, у верхняй частцы – двухгаловы арол). Пасля адмены прыгоннага права ў 1861 г. паскорылася развіццё Магілёва, ажывіліся прамысловасць і гандаль.

У гады Першай сусветнай вайны Магілёўская губерня была на ваенным становішчы. У Магілёве ў гэты час размяшчалася Стаўка Вярхоўнага галоўнакамандуючага рускай арміяй цара Мікалая II. Тут, у штабе Стаўкі, апошні расійскі цар сустракаўся з прадстаўнікамі Антанты ў 1915 г. У 1919 г. Магілёў стаў павятовым цэнтрам Гомельскай губерні РСФСР. З сакавіка 1924 г. горад увайшоў у склад БССР, з ліпеня 1924 г. ён цэнтр Магілёўскай акругі і Магілёўскага раёна, з 1938 г. – цэнтр Магілёўскай вобласці.

Трагічную старонку ў шматвяковы летапіс горада ўпісала Вялікая Айчынная вайна. У яе пачатку было створана народнае апалчэнне, якое разам з часцямі Чырвонай Арміі ўдзельнічала ў абароне горада. Асабліва кровапралітныя баі разгарнуліся на Буйніцкім полі. У горадзе дзейнічала патрыятычнае падполле. Магілёў вызвалены 28 чэрвеня 1944 г. войскамі 2-га Беларускага фронту ў ходзе Магілёўскай аперацыі 1944 г. За мужнасць і гераізм, праяўленыя жыхарамі горада ў час Вялікай Айчыннай вайны, і за поспехі, дасягнутыя ў гаспадарча-культурным будаўніцтве, Магілёў узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны I ступені.

У пачатку трэцяга тысячагоддзя Магілёў – горад абласнога падпарадкавання, адміністрацыйны, эканамічны і буйны індустрыяльны цэнтр Беларусі і вобласці. Ён мае свае афіцыйныя сімвалы: герб і флаг, якія зацверджаны Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 3 студзеня 2005 г.

Жыццё горада асвятляецца на старонках газет «Могилевская правда», «Магілёўскія ведамасці», «Зямля і людзі», «Вечерний Могилев», «Могилевские епархиальные ведомости» і інш.

Архітэктурнае аблічча Магілёва

У архітэктурнай спадчыне Магілёва скрыжоўваюцца старажытнарускія і заходнееўрапейскія традыцыі. Разам з тым у архітэктурцы горада найбольш поўна праявіліся нацыянальныя асаблівасці. У XVII–XVIII стст. сфарміравалася магілёўская школа дойлідства. Сярод збудаванняў гэтага часу вылучаліся Магілёўскі Богаяўленскі манастыр, Магілёўскі фарны касцёл і калегіум езуітаў, Мікольская, Успенская і Пакроўская цэрквы. Адным з уцалелых помнікаў архітэктурцы «магілёўскага барока» з’яўляецца Мікольская царква, узведзеная на месцы драўлянай у 1669–1672 гг. Інтэр’ер упрыгожаны фрэскамі

XVII–XIX стст. Мікольская царква – характэрны прыклад дойлідства, у якім праявіліся канструктыўна-планіровачныя архітэктурна-дэкаратыўныя рэгіянальныя асаблівасці як у вонкавым абліччы храма, так і інтэр’еры. Побач з ёй пабудавана ў 1798 г. Ануфрыеўская, якая з’яўляецца цёплай (зімняй) царквой. Таксама захаваліся касцёл Св. Станіслава, з каштоўнымі фрэскамі ў інтэр’еры; былы архірэйскі палац, з параднымі варотамі, ажурнай металічнай агароджай, які ўзведзены па праекце віленскага архітэктара Я. Глаўбіца, у 1785–1795 гг. быў рэзідэнцыяй архіепіскапа Г. Каніскага і дапаўняе спіс каштоўных рэлігійных збудоў. У XVIII – пачатку XIX ст. абарончыя ўмацаванні, што страцілі сваё значэнне і перашкаджалі далейшаму развіццю горада, былі разбураны. На месцы старажытных валоў узніклі новыя плошчы, скверы, бульвары. Архітэктурна гэтага перыяду развівалася пад творчым уздзеяннем рускіх архітэктараў. Па праектах вядомых рускіх дойлідаў М.А. Львова і В.П. Стасава быў створаны выдатны ансамбль Саборнай плошчы. Архітэктурнае аблічча цэнтральнай часткі горада вызначалі культура, жылыя і адміністрацыйныя будынкі Магілёўскага Спасакага манастыра, Магілёўскай духоўнай семінарыі, Магілёўскага касцёла кармелітаў, Магілёўскага касцёла і кляштара бернардынцаў, Магілёўскай мужчынскай гімназіі і інш. Пры ўездзе ў горад на месцы драўляных былі збудаваны мураваныя брамы. У XVIII–XIX стст. Магілёў быў знакаміты сядзібай «Піпенберг», адным з лепшых прыкладаў садова-паркавага мастацтва таго часу, што знаходзілася на ўскраіне горада. Яна не збераглася, уцалелі рэшткі падмуркаў, часткова захаваліся парк. На планіровачную структуру Магілёва канца XIX – пачатку XX ст. значны ўплыў зрабіла будаўніцтва чыгункі. Была ўтворана Прывакзальная плошча з кампазіцыйным цэнтрам – будынкам Магілёўскага чыгуначнага вакзала, што з’яўляецца помнікам архітэктурцы позняга класіцызму. Велічны будынак гарадскога тэатра, з чырвонай цэглы, у якім цяпер – Магілёўскі абласны драматычны тэатр, пабудаваны ў псеўдарускім стылі па праекце архітэктара П. Камбурава на сродкі гараджан. Пазней сфарміравалася Тэатральная плошча. У гэты перыяд узведзены будынкі Магілёўскага банка, Магілёўскага губернскага праўлення, Магілёўскага настаўніцкага інстытута, Магілёўскага жаночага епархіяльнага вучылішча, Магілёўскай жаночай гімназіі і інш.

У 1936–1939 гг. распрацаваны першы генеральны план рэканструкцыі Магілёва. Створаны новы адміністрацыйна-грамадскі цэнтр – плошча імя Леніна, будаўніцтва якой у асноўным было завершана ў 1938–1940 гг. У Вялікую Айчынную вайну горад панёс велізарныя страты: разбураны буйнейшыя прамысловыя, жылыя, грамадскія збудаванні, а таксама лепшыя помнікі архітэктурцы XVII–XVIII стст. Адраджэнне горада вялося згодна з генеральным планам, распрацаваным у Белдзяржпраекце ў 1947–1950 гг. Прамысловы патэнцыял горада патрабаваў распрацоўкі новага генеральнага плана, які быў складзены ў 1967–1970 гг. Шэраг станоўчых асаблівасцей мае генеральны план, зацверджаны ў 2003 г. Магілёў ператварыўся ў горад рацыянальнай комплекснай арганізацыі вытворчых і жылых раёнаў, сеткі культурна-бытавых устаноў, транспарту, створаны найлепшыя ўмовы для працы, побыту і адпачынку жыхароў і гасцей. Сучасны горад з яго будынкамі, пабудовамі, планіровачнай струк-

турай, ландшафтамі і культурным слоём з'яўляецца ўнікальнай гістарычнай тэрыторыяй.

Асвета і адукацыя ў Магілёве

Магілёў здаўна быў цэнтрам асветы. Значную ролю ў пашырэнні адукацыі ў Беларусі адыграла Магілёўская брацкая друкарня, у якой С. Собаль выдаў «Буквар» (1636), «Псалтыр» (1637), «Тастамент» (1638). Яркая старонка ў развіцці асветніцтва і педагагічнай адукацыі на Магілёўшчыне з'яўляецца дзейнасць архіепіскапа Г. Каніскага. Ад створанай архіепіскапам духоўнай семінарыі працягнуўся гістарычны ланцужок да педагагічных курсаў пры дырэкцыі народнага вучылішча, гімназіі, рэальнага вучылішча, жаночага пансіёна. Іх дзейнасць, а таксама і рост адукацыйных запатрабаванняў грамадства склалі рэальныя перадумовы для арганізацыі ў Магілёве ў пачатку ХХ ст. прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў. Кожная з навучальных устаноў горада прайшла ўласны шлях развіцця, але іх аб'ядноўвае непарыўная сувязь з лепшымі традыцыямі сусветнай навукі. Сучасны Магілёў мае развітую сетку устаноў навукі і адукацыі: інстытуты Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, навукова-даследчыя і праектныя арганізацыі, вышэйшыя, сярэднія спецыяльныя і прафесійна-тэхнічныя навучальныя ўстановы, ліцэі, гімназіі, агульнаадукацыйныя школы, дашкольныя дзіцячыя ўстановы і інш.

Культурная палітра горада

Прытрымліваючыся сваіх слаўных традыцый, Магілёў заўсёды быў і застаецца высокаразвітым цэнтрам не толькі асветы, адукацыі, але і культуры, духоўнасці. У горадзе дзейнічаюць тэатры (драматычны і лялечны), абласныя музеі (краязнаўчы і мастацкі), кінатэатры, гарадскія бібліятэкі, школы мастацтваў, палаты, дамы культуры і клубы. Штогод Магілёў становіцца цэнтрам буйных міжнародных акцый: у ім праходзяць Міжнародны фестываль духоўнай музыкі «Магутны Божа», Міжнародны музычны фестываль «Залаты шлягер», Міжнародны фестываль анімацыйных фільмаў «Анімаёўка», Міжнародны пленэр па жывапісе імя В.К. Бялыніцкага-Бірулі, Міжнародны пленэр па скульптуры ў камені «Каменная казка». Традыцыйна праводзяцца Дзень горада, калядныя, велікодныя і асеннія кірмашы, народныя святы, гарадскія конкурсы і фестывалі самадзейнай творчасці і інш. Кожнае з гэтых мерапрыемстваў пакідае свой прыметны след у памяці магіляўчан і гасцей горада. Асноўным у фестывальным жыцці Магілёва і вобласці з'яўляецца Міжнародны музычны фестываль «Залаты шлягер», які быў упершыню арганізаваны ў 1995 г. Кожны год у лістападзе ён збірае лепшых эстрадных выканаўцаў з розных краін. Не менш гучную славу гораду прыносіць Міжнародны фестываль духоўнай музыкі «Магутны Божа», што праводзіцца з 1993 г. З 1989 г. дзейнічае створаны па ініцыятыве аддзела культуры Магілёўскага гарвыканкама камерны хор, вядомы з 1998 г. як Магілёўская гарадская капэла. Вясельным святам для дзяцей і дарослых становіцца Міжнародны фестываль анімацыйных фільмаў «Анімаёўка». Кожны год у верасні ў горад з'язджаюцца мультыплікатары з многіх краін і кіназалы Магілёва запаўняюцца юнымі глядачамі. З 2006 г. Магілёўскі абласны драматычны тэатр выступае арганізатарам першага Міжнароднага маладзёжнага тэатральнага форуму «M.art.кантакт», што стаў значнай падзеяй у культурным жыцці горада і рэспублікі. Кожную вясну на тыдзень абласны цэнтр становіцца маладзёжнай тэатральнай сталіцай Беларусі.

Своеасаблівымі цэнтрамі духоўнай культуры, захавальнікамі вечнасці з'яўляюцца музеі, якія размешчаны на тэрыторыі горада. Музейная справа бярэ свой пачатак з 1867 г., калі быў заснаваны Магілёўскі губерньскі музей (зараз Магілёўскі абласны краязнаўчы музей імя Е.Р. Раманава). Гісторыя, археалогія, этнаграфія і прырода краю знайшлі свой адбітак у экспазіцыях, якія складаюць адметны цэласны комплекс. Пачаткам фарміравання калекцыі Магілёўскага абласнога мастацкага музея імя П.В. Масленікава з'явілася перадача яму Магілёўскім абласным краязнаўчым музеем імя Е.Р. Раманава 83 твораў жывапісу, графікі і прадметаў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Вялікую каштоўнасць уяўляе калекцыя старажытнага беларускага мастацтва XVII–XIX стст. Пры яе камплектаванні асаблівая ўвага ўдзялялася работам беларускай школы іканапісу. З 1992 г. вядзецца работа па ўзбагачэнні экспазіцыі Музея гісторыі Магілёва. У яго залах наведвальнікі знаёмяцца з мінулым горада, могуць убачыць цікавыя калекцыі старажытных ікон і кніг. Намаганнямі супрацоўнікаў музея арганізуюцца выстаўкі, выдаюцца кнігі і каталогі, захоўваюцца, рэстаўруюцца і прапагандуюцца прадметы даўніны і творы мастацтва, якія даносяць да нас багатую гісторыка-культурную спадчыну Магілёўшчыны і Беларусі.

Магілёў турыстычны

Кожны горад мае сваю гісторыю і адметнае аблічча. Здаўна прывабліваў падарожнікаў старажытны горад на Дняпры – Магілёў. І сёння дакрануцца да яго велічнай гісторыі імкнуцца многія. Для знаёмства з Магілёвам распрацаваны турыстычныя маршруты «Памятныя месцы горада Магілёва», «Магілёў – апошняя рэзідэнцыя расійскага імператара Мікалая II», «Храмы Магілёва», «Салдатамі былі ўсе», «Беларуская этнаграфічная вёска XIX ст.», «Запаветныя сцежкі», а таксама горад уключаны і ў такія маршруты, як «Горад на Бярэзіне», «Па старажытнай зямлі Магілёўскай», «Малая радзіма», «Зямля крывічоў», «Зямля, дзе я жыву» і інш. Каб можна было, не спяшаючыся, прайсці і палюбавацца помнікамі гісторыі і культуры, што захаваліся ў горадзе, некалькі вуліц зрабілі пешаходнымі. Адною з адметнасцей Магілёва з'яўляецца Плошча Зорак, дзе на каменных плітах увекавечаны імёны ганаровых грамадзян горада. Падняўшыся на назіральную пляцоўку гарадской ратушы, можна убачыць старажытны і ў той жа час сучасны горад, які не адно стагоддзе пакарае людзей сваёй прыгажосцю.

Сёння Магілёў займае дастойнае месца сярод вядучых гарадоў краіны, Еўропы і свету. Раскрыць старонкі жыцця горада-легенды, адчуць подых мінулых стагоддзяў і рытм сённяшняга часу дапаможа матэрыял штомесячнага бібліяграфічнага выдання Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі «Новыя кнігі: па старонках беларускага друку» (Дадатак да бюлетэня, 2013, № 3).

Summary

Multidimensional information on Mogilyov which is declared the cultural capital of Belarus and the CIS of 2013 is presented in article.